

Het duivelse lot

HET
DUIVELSE
LOT

L I T E R A I R E
T H R I L L E R

M I C H A E L
E N N I S

V E R T A L I N G
G U U S H O U T Z A G E R

Ter nagedachtenis van
Charles Livingstone Ennis

ITALIË IN 1502

*Uit: William Harrison Addington, Cesare Borgia:
A Study of the Renaissance, Londen, 1903*

Zelden toont de geschiedenis een treffender paradox dan Italië aan het begin van de zestiende eeuw. Terwijl de renaissance in pracht en vernieuwing nieuwe hoogten bereikte – Leonardo, Michelangelo en Machiavelli waren ten tonele verschenen – verzonk Italië in een moeras van chaos en politiek verraad. Het Italiaanse schiereiland, dat was gefragmenteerd in tientallen autonome eenheden, variërend van formidabele natiestaten als de Republiek Venetië tot talloze kleine stadstaten, werd een slagveld dat werd betwist door machtige familiëdynastieën, huurlingenaanvoerders die *condottieri* werden genoemd, en de legers van buitenlandse monarchen.

Te midden van deze lokale beroering gaf het Italiaanse volk de hoop op dat het in God en de Kerk een remedie kon vinden, en ging het er in plaats daarvan van uit dat het was onderworpen aan de godin Fortuin (een wederopleving van de oud-Romeinse verering van Fortuna), die zowel in de literatuur als in de alledaagse conversatie werd verpersoonlijkt als de grillige en van kwade bedoelingen vervulde heerseres over alle menselijke aangelegenheden. Zelfs de meest verlichte intellectuelen uit die tijd waren niet immuun voor dit geloof in de tirannie van Fortuin. Leonardo da Vinci keerde zich tegen haar anarchie met een nieuwe visie op de natuur, waarin de wiskunde en algemene beginselen orde brachten. Met eenzelfde bedoeling bestudeerde Niccolò Machiavelli de oude en de moderne geschiedenis; hij wilde daaruit fundamentele beginselen van het menselijk gedrag afleiden, in de hoop dat deze nieuwe wetenschap de ongelukkige Italiaanse leiders in staat zou stellen op crises te anticiperen en hen voor te bereiden op de aanslagen van Fortuin. [...]

Het jaar 1502 vertegenwoordigde het historische moment waarop het menselijk intellect zich begon te verweren tegen de macht en de

kwaadwilligheid van Fortuin. Deze revolte van de menselijke wil en rede, die de koers van de beschaving zou veranderen, ontstond niet in de bekende hoofdsteden van de renaissance, maar juist in een verwaarloosde streek in Italië die bekendstond als de Romagna, een uitgestrekte, vruchtbare vlakte die werd begrensd door de Adriatische Zee en de Apennijnen. De Romagna, die generaties lang alleen in naam in bezit van de rooms-katholieke Kerk was geweest (als een van de zogenoemde Pauselijke Staten), was een verzameling wetteloze leengoederen gebleven, dat door een aantal opeenvolgende zwakke pausen aan de roofzuchtige plaatselijke adel was afgestaan – totdat Rodrigo Borgia in 1492 het pausschap verwierf. De Borgiapaus, die de naam Alexander VI aannam en verklaarde van zins te zijn de wereldlijke domeinen van de Kerk in ere te herstellen en uit te breiden met daden die Alexander de Grote waardig waren, vulde zijn krijgskas door met ongekende ijver kerkelijke ambten en aflaten uit te venten. Onverklaarbaar genoeg legde deze geslepen en in het samenzweren bedreven mensenkenner zijn krijgshaftige ambities in handen van zijn jammerlijk onbekwame, onwettige zoon Juan Borgia, de hertog van Gandia, onder wiens leiding de legers van de Kerk een reeks vernederende nederlagen leden. Pas toen de hertog van Gandia in 1497 onder mysterieuze omstandigheden was vermoord, vond paus Alexander een geschikt instrument in een andere pauselijke bastaard; Cesare Borgia, de eerder gepasseerde oudere broer van Juan van Gandia, transformeerde zichzelf van een obscure kardinaal in de gevierde ‘hertog Valentino’ en heroverde de Romagna met buitengewoon vernuft en grote vermetelheid. Niemand in Europa verschaftte rond 1502 onderdrukte volkeren meer hoop en boezemde tirannen meer onrust in. [...]

Ook al waren Valentino’s veroveringen de voorbode van een nieuw Italië, hij was gedwongen ze uit te voeren met de hulp van een al lang bestaand kwaad: de condottieri. Deze huurlingenaanvoerders verdienden hun beroerde reputatie ten volle, want op cynische wijze beeraamden ze conflicten en hielden die in stand, alleen om een bestaan vol luxe en losbandige genoegens te bekostigen. Hoewel dergelijke campagnes voor de ‘soldaten van Fortuin’ weinig risico opleverden, waren ze buitengewoon lastig voor de boeren die zich op hun pad bevonden, en voor de machteloze inwoners van steden die werden onderworpen aan bombardementen, plunderingen en uithongering. [...]

Paus Alexander veronachtzaamde evenwel een lange geschiedenis van persoonlijke onmin en gebruikte de verachte condottieri om zijn eigen ambities sneller te verwezenlijken. [...] De condottieri, die persoonlijk gadesloegen hoe snel en meedogenloos Valentino zijn macht in de Romagna consolideerde en zich tevens inspande om zijn eigen burgersoldaten te rekruteren en te trainen, voorzagen een steeds ernstiger bedreiging van hun middelen van bestaan en hun leven. [...] In oktober 1502 openden de condottieri een grootschalige aanval op pauselijke bolwerken in de Romagna.

Van de vele soevereine Italiaanse staten werd de jonge republiek Florence het sterkst door deze vete bedreigd. De Florentijnen hadden het talent van hun gemeenschap in cultuur en handel geïnvesteerd en stonden bijna onverschillig tegenover hun verdediging, zelfs toen Vitellozzo Vitelli, de capabelste militair onder de condottieri, een persoonlijke vendetta jegens hen afkondigde. Casus belli was voor hem het feit dat de Florentijnen in 1499 zijn broer wegens verraad hadden terechtgesteld. [...] Hertog Valentino, die beter bekend was met de gemeenschappelijke vijand, bood Florence een wederzijds defensieakkoord aan. [...]

De Florentijnse leiders, die berucht waren om hun aarzelingen en hun besluiteloosheid, voelden er weinig voor om hun lot aan de Borgia's te verbinden. Ze weigerden een volwaardige ambassadeur naar Valentino's redoute in Imola, een vestingstad in het hart van de Romagna, te sturen. In plaats daarvan zonden ze een onbeduidende kanselarijsecretaris, wie ze geen enkele onderhandelingsbevoegdheid toekenden en die instructies kreeg om de steeds ongeduldiger hertog met lichtvaardige beloften en schrandere replieken op te houden. Deze Florentijnse gezant kwam op 6 oktober 1502 in Imola aan, en hij zou de gebeurtenissen van de daaropvolgende drie maanden een centrale plaats geven in een van de opmerkelijkste werken uit de geschiedenis van het westerse denken: *De vorst* van Niccolò Machiavelli.

DRAMATIS PERSONAE

PAUS ALEXANDER VI (RODRIGO BORGIA)

Rodrigo Borgia, de meest wereldlijke en corrupte paus uit de geschiedenis, kocht in 1492 het pausschap en beloofde daden en veroveringen te zullen verrichten die Alexander de Grote waardig waren. Als paus Alexander breidde hij op ambitieuze wijze de wereldlijke macht van de Kerk uit onder bescherming van zijn zoon Cesare (zie Valentino), de begaafdste van zijn zeven erkende onwettige kinderen.

AGAPITO DA AMELIA

Valentino's secretaris en vertrouweling, en diens officiële woordvoerder.

ANTONIO BENIVIENI

De vooraanstaande Florentijnse arts die zijn vele onderzoeken op de lichamen van overledenen vastlegde in de bundel *De abditis nonnullis ac mirandis morburum et sanationum causis* (De verborgen oorzaken van ziekten), dat wordt beschouwd als het werk dat de grondslag legde voor de wetenschappelijke pathologie.

JUAN BORGIA, HERTOG VAN GANDIA (OVERLEDEN)

De moord op de lievelingszoon van paus Alexander op 14 juni 1497 was de bekendste misdaad uit de renaissance – en was opmerkelijk genoeg in het najaar van 1502 nog niet opgelost.

CAMILLA

Dienstmaagd van de courtesane Damiata.

DAMIATA

Ontwikkelde, uiterst begerenswaardige Romeinse courtesane, aangeduid als *cortigiana onesta*, oftewel behorend tot de klasse der 'achtenswaardige courtesanes', wat in de volksmond vaak werd uitgelegd als 'achtenswaardige hoeren'. Haar verhouding met de hertog van Gandia en de verdachte rol die ze bij de moord op hem speelde, zijn historisch. 'Damiata' was echter vrijwel zeker niet haar ware naam.

OLIVEROTTO DA FERMO

Oliverotto, een wees die door Vitellozzo Vitelli tot beroepsmilitair werd opgeleid, werd heerser over de stad Fermo na op brute wijze de macht van zijn oom te hebben overgenomen. Hij diende Valentino aanvankelijk als *condottiero* (aanvoerder van een huurlingenleger) en was vervolgens behulpzaam bij de samenzwering tegen hem.

GIACOMO (GIAN GIACOMO CAPROTTI)

Dienaar, leerling en metgezel van Leonardo da Vinci. Giacomo werd op zijn tiende door Leonardo geadopteerd en was in 1502 in de twintig. Zijn bijnaam Salai betekende 'kleine duivel'.

GIOVANNI

Het in 1498 geboren zoontje van Damiana.

FRANCESCO GUICCIARDINI

De naaste vriend met wie Machiavelli veelvuldig correspondeerde en tot wie hij zijn verhaal richtte. Toen Machiavelli zijn boek schreef, was hij luitenant-generaal van de legers van paus Clemens VII. Als auteur van de *Geschiedenis van Italië*, een klassiek werk, zou Guicciardini later een van de grondleggers van de moderne wetenschappelijke geschiedschrijving worden.

LEONARDO DA VINCI

Leonardo, die officieel de functie van ingenieur en architect van hertog Valentino bekleedde, was in 1502 vijftig jaar oud. Zijn in dat jaar getekende kaart van Imola wordt als een van zijn revolutionairste werken beschouwd. Dit document, dat zich momenteel in de collectie van de Royal Library in Windsor Castle bevindt, was de eerste kaart die werd vervaardigd op basis van nauwkeurige metingen met behulp van een magnetisch kompas. Daarmee liep hij eeuwen vooruit op de komst van de moderne cartografie.

RAMIRO DA LORCA

Ramiro, een doorgewinterde vazal van de familie Borgia, verwierf als hardvochtig militair gouverneur van de Romagna zowel respect als een slechte reputatie. In het najaar van 1502 werd hij met politiek minder gevoelige taken belast.

NICCOLÒ MACHIAVELLI

Machiavelli had in 1502 officieel de titels van tweede kanselier van de Republiek Florence (een tweederangs ambtelijke functie) en secretaris van de Raad van Tien, de militaire stadsraad van Florence. Hoewel Machiavelli de hoogste Florentijnse diplomaat aan het hof van hertog Valentino was, bezat hij niet de bevoegdheid om rechtstreekse onderhandelingen te voeren en gold hij slechts als spreekbuis van zijn regering. Hij was destijds drieëndertig jaar oud en zou pas elf jaar later, in 1513, *De vorst* schrijven.

MICHELOTTO (MICHELE DE COREGLIA)
Valentino's naaste vertrouweling.

PAOLO ORSINI

Orsini, telg van een van de machtigste en meest meedogenloze families van Italië, werd leider van de condottieri die aanvankelijk voor Valentino streden en in 1502 tegen hem samenzwoeren.

TOMMASO (TOMMASO DI GIOVANNI MASINI)
Beoefenaar van de alchemie en andere occulte wetenschappen, die zich vaak van het pseudoniem Zoroastre bediende. Tommaso sloot zich aan bij Leonardo's gevolg tijdens diens langdurige verblijf (van 1482 tot 1499) aan het hof van Lodovico Sforza in Milaan.

VALENTINO (CESARE BORGIA)
Hertog van de Romagna en opperbevelhebber van de legers van de Kerk van Rome. Nadat de begaafde bastaardzoon van paus Alexander in 1498 van de Franse koning (als onderdeel van een overeenkomst die Lodewijk XII een echtscheiding opleverde) de titel van hertog van Valentinois had gekregen, werd hij algemeen hertog Valentino genoemd, of als blijk van zijn roem in heel Europa kortweg Valentino.

VITELLOZZO VITELLI

Vitellozzo was een van de meest ervaren condottieri van Italië en beheerste als geen ander een nieuwe technologie: de artillerie. In feite vond hij de moderne, met vuurwapens uitgeruste infanterie uit. Voor dat hij leiding gaf aan de samenzwering tegen Valentino, was hij diens militair effectiefste ondergeschikte.

DE KWAADWILLIGHEID VAN FORTUIN

*Het volgende verhaal is volledig
op ware gebeurtenissen gebaseerd.
Alle hoofdpersonen zijn historische figuren,
en allemaal doen ze precies
wat ze volgens de archieven hebben gedaan,
op dezelfde plaatsen en tijdstippen.
Maar de geschiedenis vertelt ons niet hoe en waarom
ze zo hebben gehandeld.
En dat brengt een verhaal met zich mee...*

*Aan Messer Francesco Guicciardini
luitenant-generaal, staatsman en historicus
9 januari 1527*

Verbevene. Ik heb u deze grote stapel pagina's toegestuurd teneinde een getrouwer verslag te geven van de laatste weken van het jaar 1502, toen de condottieri een gewelddadige samenzwering smeedden tegen hertog Valentino en zijn vader, paus Alexander VI. Zoals u weet, inspireerde het feit dat ik van nabij van deze gebeurtenissen getuige was mij tot mijn kleine pamflet De vorst. Wat u niet weet, is dat de hele kwestie aanzienlijk meer om het lijf had dan ik ooit heb toegegeven. Daarom leg ik u deze uitvoerige 'biecht' voor, in de hoop dat u niet over mij zult oordelen – of zult pogen uw eigen geschiedenis te schrijven – voordat u deze pagina's in hun geheel hebt gelezen. Dan pas kunt u de angstaanjagende aard bevatten van het geheim dat ik, laten we zeggen, opzettelijk heb begraven tussen de regels van De vorst.

U vindt hier een vertelling in vier delen, die op een na van mijn hand zijn. De uitzondering is het verslag dat aan het mijne voorafgaat en dat vierentwintig jaar geleden is opgesteld door een dame die ik als Damiata heb gekend. In de tijdsperiode van amper twee weken heeft deze geleerde vrouw tot in alle bijzonderheden een aantal gesprekken en voorvallen opgetekend die u, naar ik zeker weet, zullen boeien. Ze schreef niet alleen om zichzelf in te dekken tegen de beschuldigingen die tegen haar werden ingebracht, maar ook om een laatste getuigenis af te leggen voor haar zoon Giovanni, al was het haar bedoeling dat hij het geschrift niet zou inzien voordat hij een jongeman was, rijp genoeg om zowel de waarheid als de leugens te begrijpen.

Mijn waarde Francesco, ik zou u eraan moeten herinneren dat Fortuin haar kwaadste bedoelingen verwezenlijkt door te vertrouwen op de moedwillige blindheid waarmee wij ons over haar kronkelige en duistere paden voortbewegen. Wanneer u deze pagina's leest, zult u zich verwonderen over de schrandereid waarmee Fortuin ons over een gevaarlijke weg naar de deur van de duivel heeft geleid. En u zult zien hoe blind wij zijn gebleven, zelfs toen we de duivel in de ogen keken.

*Uw
Niccolò Machiavelli
Auteur van geschiedwerken, komedies en tragedies*

DEEL EEN

PAS OP VOOR
DE WAARHEID
WAARNAAR
JE OP ZOEK
BENT

Rome en Imola, 19 november–8 december 1502

I

Mijn liefste, allerliefste Giovanni,

We bewoonden twee kamers in Trastevere. Die wijk van Rome ligt aan de overkant van de Tiber vanaf het oude Capitool, aan dezelfde kant van de rivier als het Vaticaan en de Engelenburcht. Trastevere, dat rond de Santa Mariakerk ligt, was een dorp op zich, een labyrint van wijnlokalen, herbergen, looierijen, verfkuipen en verzakkende huizen, die waarschijnlijk al oud waren toen Titus Flavius in triomf terugkeerde na de verovering van Judea. Veel Joden die er woonden beweerden van zijn krijgsgevangenen af te stammen. Onze burens kwamen echter overal vandaan: uit Sevilla, Corsica, Bourgondië, Lombardije en zelfs Arabië. Het was een dorp waar iedereen anders was, zodat niemand er opviel.

Onze kamers lagen op de begane grond van een oud bakstenen huis aan een smal, modderig steegje dat aan beide kanten was volgebouwd met kleine winkels en andere huizen. Hun balkons en galerijen lagen zo dicht boven ons dat we altijd de nacht in leken te gaan, zelfs rond het middaguur. Ik had mijn boeken en antieke cameeën verstopt en toonde niets wat een dief kon verleiden – of kon onthullen wie ik voordien was geweest. Maar één keer per jaar kalkten we de muren wit en altijd veegden we de tegels aan, en jij hebt nooit op een stromatras geslapen, maar altijd op een matras met goede katoenen vulling. Er is nooit een dag geweest waarop we geen bloemen of verse bladgroenten op ons kleine tafeltje hadden – of geen spek bij onze bonen.

's Avonds voordat je ging slapen en ik de deur uit ging, las ik je voor uit Petrarca of vertelde je verhaaltjes. Dat deden we op onze laatste avond samen: op 19 november anno Domini 1502. Ik liet je een bronzen medaillon zien met het portret van Nero Claudius Caesar, over wie ik verhalen vertelde die ik in Tacitus had gelezen toen ik nog weinig meer dan een meisje was. Toen je het verhaal over zijn misdaden hoorde, keek je Signor Nero heel streng aan en wees met je vinger naar zijn gegraveerde gezicht. Daarbij zei je tegen hem: 'Zelfs een keizer heeft geen oor... geen oor...'

‘Een keizer heeft geen oor?’ vroeg ik. Daarbij fronste je je voorhoofd als een Duitse bankier, en dus zei ik: ‘Ik denk dat je wilt zeggen dat het hem niet geoorloofd is...’

‘Si, mama, geoorloofd. Zelfs een keizer is het niet geoorloofd om zo slecht te zijn.’ Je lieve krekelse stem klonk heel ernstig. ‘Daarom geven we Signor Nero straf. Geen toetje! Zijn gesuikerde amandel is voor Ermes.’

Weet je nog wie Ermes was, mijn allerliefste? Hij was onze *bichon tenerife*, die even dol op jou was als jij op hem. Als je zijn naam zei, bewoog hij zijn wollige lijfje heen en weer en likte met zijn roze tongetje langs jouw lieve hand.

Camilla zat samen met ons op het bed en stikte lapjes op haar rok. Ze was mijn beste vriendin en meest toegewijde dienaar, die jou elke dag meenam naar de piazza voor de Santa Maria als ik niet naar buiten kon, en die elke nacht naast je sliep als de duisternis mij de vrijheid gaf om mijn werk te doen. Je *zia* Camilla was geen echte tante van je, maar in alles behalve de bloedverwantschap was ze mijn zus, en ik vertrouwde erop dat als ik op een dag niet meer thuis zou komen, je bij haar veilig was en zij ervoor zou zorgen dat je een man werd. Onze lieve Camilla, die zo slank was als een berk en langer dan ik, had een bleek, ernstig gezicht. Haar ogen en mond waren donkere vlekken zodat ze op een bekoorlijk spook leek, al was ze zo sterk als een Turkse worstelaar. Ze was in Napels geboren, en haar haar was van nature even ravenzwart als de kleur waarin ik het mijne nu verf.

Ik zou alle details van die kleine kamer in Trastevere kunnen beschrijven, mijn teerbeminde, allerliefste zoon, maar nooit zou ik de liefde kunnen beschrijven waarmee je daar omringd was. En nu is het mijn grootste angst dat we zullen worden gescheiden door een zee van tijd, die niet door woorden kan worden overbrugd.

Je zult je van mij misschien alleen herinneren dat ik niet voor je ben teruggekomen.

Naast ons, boven een rumoerig wijnlokaal, woonde een oude Jood die Obadiah heette. Hij was een geweldige man, amper lang genoeg om door een sleutelgat te kunnen kijken, die het heerlijk vond om van gedachten te wisselen over de werken van Flavius Josephus en er vaak voor zorgde dat ik antieke spulletjes kon kopen van handelaren en

cavatori – gravers – die hij kende. Toen ik dan ook hoorde dat er op onze oude eikenhouten deur werd gebonsd, was het helemaal niet bijzonder om Obadiah daar aan te treffen, al was ik verrast door de dringende manier waarop hij aanklopte. Zijn gezicht was altijd net een prachtige tekening op oud perkament, waarvan alle lijnen zorgvuldig in sepia waren neergezet. Maar toen ik op hem neerkeek terwijl zijn blik langs onze deur ging, leek dat vergeelde perkament terstond te verbleken.

De drie mannen waren al in ons huis voordat die arme Obadiah in elkaar had kunnen zakken. Ze zorgden ervoor dat we hun sabel en hun stiletto's duidelijk zagen. Maar jij was niet bang, en Ermes evenmin, die nog vóór jou op hen afstormde, blaffend als een gillende vrouw. Toen gaf de man met de sabel hem een klap met zijn wapen en vloog onze schat van een hond als een bol wol tegen de muur. Een ogenblik later botste jij tegen de benen van die man, en meteen sloeg hij zijn hand voor je mond en richtte de punt van zijn wapen op je buikje. De indringers waren binnengekomen zonder een woord te zeggen, maar nu zei die man, die maar één ziend oog had – het andere leek op een gepocheerd ei – met een hees Napolitaans accent: 'We gaan het joch slachten als een varken.'

Ik wilde zeggen: 'Ik geloof niet dat de man die jullie heeft gestuurd het goedvindt dat jullie zijn kleinzoon vermoorden.' Maar als je grootvader die mannen had gestuurd, was hij erg sluw, want ze leken zozeer op gewone dieven dat ik er niet zeker van was dat ze dat niet waren. Dus moest ik zeggen: 'Ik zal jullie laten zien waar mijn spullen liggen.'

De tweede man kwam achter me staan en drukte de houten prop in mijn mond. Het is een wonder dat hij mijn tanden er niet uit sloeg. Hij bond het leren koord zo strak achter mijn hoofd vast dat de knoop aanvoelde als het heft van een mes dat mijn schedel in werd gedreven. Het hout zoog alle vocht van mijn tong op, en ik kon enkel toezien hoe de derde man Camilla de mond snoerde. Ik zal nooit de blik vergeten die ze in haar ogen had vlak voordat hij haar tegen het matras drukte.

De man met het ene oog was bezig met jou de deur uit te gaan. Hij hield je tegen zijn borst geklemd en jij schopte en sloeg om je heen totdat hij zei: 'Wil je soms dat ik je mama doodmaak?' Al was je nog geen vijf jaar oud, je was slim genoeg om je protesten meteen te staken.

En toen zag je het lichaam van die beste oude Obadiah voor de deur liggen, zijn hemd doorweekt van bloed dat zo rood was als een kardinaalsmuts. Hij was doodgegaan toen hij ons probeerde te waarschuwen.

Ik op mijn beurt stormde op de deur af, want ik wilde liever omkomen terwijl ik jou achternaging dan hetzelfde lot ondergaan als onze beminde Camilla. Ik werd niet teruggedreven naar de kamer. Nadat de tweede man me bij mijn haren had vastgepakt, sleurde hij me langs jou en zijn medeplichtige, en wanneer ik me verzette priemde hij zijn mes in mijn ribben. De kippen die op het balkon naast ons op stok zaten, kakelden gnuivend terwijl wij onder hen langskwamen.

Het duurde niet lang voordat we in de residentie van je grootvader aankwamen, ook al maakten we een rondje langs de achterkant. Toen we door de doolhof in de tuin kwamen, rezen de basilica en het palazzo als bergen boven ons uit. In de tientallen ramen flakkerden lampen. Binnen enkele ogenblikken waren we in dat grootse gebouw, indrukken van vergulde meubels en nieuwe fresco's snelden voorbij, de felgekleurde motieven van de wandkleden en oosterse tapijten vlogen op me af als confetti met carnaval. Het hele huis rook naar genot: naar nasmeulende wierookvaten, verse sinaasappel, rozenwater, ge-roosterd vlees, muskus, waskaarsen en gemorste wijn.

Halverwege onze doortocht namen nog twee mannen, met kappen op alsof ze monniken waren, je van onze eenogige overweldiger over. Ik kon geen woord van afscheid tegen je zeggen en bracht alleen vreselijke, gesmoorde geluiden uit waardoor ik bijna stikte, totdat ik dacht dat een genadige God me zou wegnemen. Maar van alle woningen in deze zondige wereld is onze Onbevleete Heer het minst aanwezig in het huis waar jij en ik zojuist als gevangenen waren binnengebracht.

Voor me vlamde vanuit een geopende deur licht op, zo fel als vuurwerk. Gelach besprong me, even genadeloos als de moordenaars van Caesar toen hij de senaat betrad. Het vertrek waarin ik naar binnen werd geduwd, was de grote *sala reale*, waarvan de vloer grotendeels was veranderd in een woud van staande koperen lampen. In een tafereel dat onze Dante niet had kunnen verzinnen, kropen zo'n twintig vrouwen op handen en voeten rond als wroetende varkens op zoek naar eikels. Hun ontblote borsten schommelden en hun naakte witte achterwerken sidderden, en sommigen zaten in hurkzit in een poging

de beloningen – kastanjes – te bemachtigen die over het Turkse tapijt waren uitgestrooid. Overeenkomstig de regels van het huis mochten ze hun handen en hun mond niet gebruiken – zelfs hun tenen niet.

De ceremoniemeester van de zonderlinge plechtigheid van die avond was jouw grootvader, Rodrigo Borgia, al noemt de overige christenheid hem *il papa*: paus Alexander VI. Zijne Heiligheid was gezeten op een houten podium, achter een tafel die met een van gouddraad geweven kleed was gedekt. Daarop stonden de zoutvaatjes gerangschikt als een miniatuursymposium van gouden en zilveren godjes en godinnetjes. De zilverig gesuikerde nagerechten in de vorm van herten, dolfinen, eenhoorns en leeuwen lagen te midden van de kleine godheden als de geloste lading van een ark vol zoetheit.

Terwijl ik naar de heer des huizes toe werd geslept, staarden de mannen aan tafel me aan met ogen die rood waren van de rook. Niemand had nog een jasje aan – ze waren tot op hun hemd en maillot of kniebroek ontkleed, en alle kale of in tonsuur geschoren hoofden glansden. Het witte zijden hemd van je grootvader was zo nat dat het in een melkachtig membraan was veranderd en tegen zijn geweldige borstkas en verzakte oudemannenborsten kleefde. Zijn schedel blonk als een koperen kom, langs de rand ervan lag een franje van kastanjebruin haar met grijze puntjes, die over zijn oren viel. Ik had hem vijf jaar niet gezien, maar het was alsof die periode slechts een illusie was geweest.

Achterovergeleund in zijn immense vergulde stoel wierp hij een kritische blik op mij, zijn pupillen waren even zwart en even leeg als in een marmeren borstbeeld geboorde gaten. Hij neigde zijn hoofd iets, waarbij zijn indrukwekkende roofdierensnuit de weg naar buiten wees.

Ik hoefde niet ver te worden weggedragen, ik hoefde maar twee hoeken om. Nadat we de appartementen van je grootvader waren binnengegaan, wist ik zelfs precies welke van deze uitbundig met fresco's beschilderde vertrekken getuige van mijn beproeving zou zijn. Het heette de Zaal der Heiligen en was afgezien van enkele stoelen en dressoirs leeg. In het midden stonden nog een komfoor, een kleine tafel met inlegwerk en één leunstoel, die was bekleed met scharlaken fluweel waarop goudkleurige stieren waren geborduurd: het symbool van jouw familie.

Nadat ik op deze troon was vastgebonden, ontving ik al gauw mijn eerste bezoeker: Lorenzo Beheim, de commandant van de artillerie van je grootvader – de man die verhandelingen over zwarte magie schreef en handelingen verrichtte om Satan op te roepen. Beheim had een houten kistje bij zich zoals artsen dat bij zich hebben. Hij plaatste dit voorwerp op de tafel naast me en opende het, zodat ik instrumenten kon bewonderen die eruitzagen als de hulpmiddelen waarmee de baarmoeder wordt onderzocht en een weerspanning kind naar buiten wordt getrokken: tangen, haken, sondes en buigtangen. Toen hij het komfoor dicht bij me zette, ongetwijfeld om deze instrumenten gemakkelijker te kunnen verhitten, drong de geur van brandende houtskool mijn neusgaten binnen.

Nadat hij deze voorbereidingen had voltooid, vertrok hij.

Toch was ik niet helemaal alleen. Alle bovenmuren om me heen waren door massieve vergulde bogen omlijst, en de schilder Pinturicchio had alle halvemaaanvormige lunetten vol geschilderd met heiligenlevens. Deze legenden waren uitgebeeld als extravagante ceremonieën waarbij het wemelde van de toeschouwers. Mijn stoel was zo neergezet dat ik naar de lunet tegenover het raam kon kijken, waarop in prachtige pauwenkleuren het enorme *Dispuut van de beilige Catharina van Alexandrië* was geschilderd.

Dankzij dit uitzicht kon ik mijn kennismaking met enkele bastaarden van je grootvader hernieuwen. Je moet weten dat Pinturicchio allerlei mensen aan het hof van je grootvader als model voor de personages op deze schildering had gebruikt, al hadden de tijd en Fortuin in de korte periode die was verstreken sinds hij dit werk had voltooid, erg veel aan hen veranderd. Centraal op dit luisterrijke tableau stond de heilige Catharina, die haar apologie van het christelijk geloof voor keizer Maximinus' rechtbank van geleerden uitspreekt. De heilige Catharina leek sprekend op jouw tante Lucrezia, de huidige hertogin van Ferrara. Haar haar viel in vlasblonde golven, haar samengeknepen mond was rood als een kers, de blik in haar hemelsblauwe ogen was gefixeerd op een droom. Dit portret was meer dan levensecht, want toen ik Lucrezia kende toonde ze, als ze een ogenblik in gedachten verzonk, meteen haar volmaakte gebit in een glimlach die was bedoeld om je aandacht af te leiden van de vertwijfelde hoop in haar blik.

In mijn angstigste gedachten, mijn schat, heb je Lucrezia's uitdrukking leren kennen. Maar als dat het geval is, heb je misschien een beeld van je mama in een onvolmaakte spiegel. Want in die jaren waarin ik vertrouwelijk met je familie omging, werd vaak gezegd dat ik genoeg op Madonna Lucrezia leek om haar oudere zus te kunnen zijn. Ik heb dat nooit gevonden: de neus van je tante was kleiner, haar voorhoofd was minder breed, haar ogen hadden een lichtere kleur. Maar nu koester ik misschien dezelfde treurige hoop als je tante Lucrezia.

Niet minder levensecht dan het portret van Lucrezia waren de twee figuren aan weerskanten van het tafereel. Het was de bedoeling van je grootvader dat zijn meest geliefde zoon, Juan Borgia, de hertog van Gandia, als model voor keizer Maximinus zou dienen. Pinturicchio's visie was echter minder door sentimenten vertroebeld en hij gaf de almachtige soeverein juist het gezicht van Cesare Borgia, een andere bastaardzoon. Ten tijde van het schilderen was Cesare twintig jaar oud. Hij was nog altijd kardinaal van de Heilige Kerk van Rome en had nog altijd de tere schoonheid van zijn zus Lucrezia. Pinturicchio had hem echter een eigenaardige blik gegeven. Zijn donkergroene ogen staarden omlaag en in de verte, ze waren gefixeerd op iets wat niet in het schilderij kon worden gevat, alsof Cesare een wereld in keek die zelfs de schilder zich niet kon voorstellen.

Tegenover Cesare, aan de andere kant van de muur, had Pinturicchio Juan neergezet in de gedaante van een Turkse sultan – in het soort kostuum dat deze zeer beminde zoon inderdaad het liefst had gedragen. Hij had een grote linnen tulband op zijn hoofd, zijn mantel en wijde broek vormden een tapisserie van oosterse motieven. Juan was donkerder dan zijn broers en zussen – Cesare en Lucrezia hebben een tamelijk lichte gelaatskleur – en op dit portret heeft hij de blik van een roofdier, de boze maar alerte blik van een valk. Als Juan er in werkelijkheid ooit zo heeft uitgezien, was het een pose.

Mijn overpeinzingen over die vervlogen jaren die ons, om met Petrarca te spreken, 'naar de scherpe speer van de dood voeren', werden uiteindelijk door je grootvader afgebroken. Naast Zijne Heiligheid, nog altijd in zijn bezwete hemd, stond Beheim, en zelf droeg hij alleen een afgezakte maillot en scharlaken pantoffels, waardoor zijn benen, die nog stevig en welgevormd waren, des te beter uitkwamen. Hij liep

naar mij toe met de sierlijke tred van een jongeman, de tenen uitgestoken alsof zijn dansleraar toekeek. Pas toen hij zo dichtbij was dat hij me kon aanraken, zag ik hoe sterk hij was verouderd: de levervlekken, de dunne huid strakgespannen over zijn weerspannige bult van een neus. Zijn lippen waren echter nog even zinnelijk als altijd en delicaat getuit, alsof hij zojuist van een bijzonder goede wijn had genipt en greep op de smaak probeerde te krijgen.

Hij gaf een knikje naar Beheim, die een mes uit het artsenkistje haalde. Ik bad dat het snel afgelopen zou zijn. Beheim sneed echter simpelweg het koord door waarmee mijn prop was bevestigd. Ik had zo'n droge mond dat ik de houten prop niet kon uitspugen. Met behulp van zijn mes trok Beheim hem los.

Je grootvader boog zich voorover en staaarde me aan met zijn ogen van obsidiaan. 'Damiata. Ik heb altijd geweten waar je was.' Hij had een zware stem, maar sprak de woorden een beetje slissend uit, een lispelen als gevolg van zijn Spaanse afkomst, hoewel de familie Borgia – jouw familie, *carissimo* – al generaties in Italië woont. De adder onder het gras. Of de slang in de boom.

Zijn vingers gingen even door mijn haar. Dit gebaar was geen liefkozings, maar de handeling van een staljongen die de manen van een ziek paard inspecteert. 'Je verft je haar, je houdt je schuil in de taveerne van de een of andere Jood...' Vermoeid schudde hij zijn hoofd. 'Ik had je kunnen halen wanneer ik wilde. Elke ademtocht die je de afgelopen vijf jaar hebt genomen was een gunst van mij.'

'U bent toch de kampioen van de gunsten?' zei ik. Je grootvader verkocht vanaf de altaren van zijn kerken aflaten zoals een hoer op de hoek van de straat kaarsen vent. De enige misdrijven die hij niet voor geld vergaf, waren misdaden die tegen zijn persoon waren gericht, of daden ter ondersteuning van de Turken. 'Misschien kunt u het zich zelfs veroorloven om uzelf absolutie te schenken. U hebt vanavond in mijn huis een onschuldige, lieve oude man vermoord. En het lieve huisdiertje van uw kleinzoon.' Ik wilde Fortuin niet verzoeken door over Camilla's lot te speculeren.

Ik dacht dat hij me zou slaan. In plaats daarvan keerde hij me de rug toe en keek op naar Juan, de *alla turca*-hertog van Gandia, alsof hij zijn meest geliefde zoon smeekte weer vlees op zijn verschrompelde botten te laten groeien. Na een poosje zakten de brede schouders van je

grootvader omlaag en richtte hij zijn aandacht op het profetische beeld van de zoon die nog in leven was: de Cesare Borgia die nu, terwijl ik dit schrijf, opperbevelhebber van de legers van de Heilige Kerk van Rome is, bij de hele christenheid befaamd als Valentino, hertog van de Romagna, het wonderkind dat zijn kardinaalsmuts voor een helm verruilde, de bedwinger van tirannen en de verlosser van heel Italië. De zoon die jouw grootvader, Zijne Heiligheid paus Alexander VI, in staat zal stellen de wereldlijke koninkrijken te veroveren zonder van de hemelse troon van de heilige Petrus op te staan. Wanneer je dit leest zal het pauselijke rijk misschien tot ver buiten zijn huidige grenzen zijn gegroeid om zich vanuit het hart van Italië over Europa uit te breiden.

Als al mijn huidige angsten niet zijn uitgekomen, heeft Fortuin jou wellicht al tot erfgenaam van dat rijk gemaakt. Maar als dat zo is, hebben de Borgia's jou over mij niets dan leugens verteld, afgezien van die gevallen waarin de waarheid erger is.

Ten slotte staakte je grootvader zijn overpeinzingen. 'Juan zou op de avond waarop hij werd vermoord naar jou toe gaan. Jij alleen was daarvan op de hoogte. Jij alleen had iemand anders erover kunnen inlichten.'

Ik had vaak genoeg bij deze paus aan tafel gezeten en zijn methoden goed genoeg gadeslagen om te weten hoe goed hij uit onloochenbare feiten valse beschuldigingen kon construeren. Aangezien ik een dergelijk verhoor al meer dan vijf jaar had voorzien, antwoordde ik: 'Als u beweert dat ik Juan heb verraden door de route die hij die avond naar mijn huis nam te onthullen, dan weten God en de Heilige Moeder Gods dat het voor zijn moordenaars veel gemakkelijker was om hem te volgen vanaf het huis van zijn moeder bij de Esquilijn, waar hij had gedineerd – zoals half Rome wist. En u weet even goed als iedereen dat de Orsini's en de Vitelli's de messen voor hem hadden geslepen. Zij zijn de condottieri die er het meeste profijt van zouden hebben als de Borgia's van de aardbodem waren verdwenen.'

Ik moet nu uitleggen dat wij Italianen al enkele generaties het lot van onze staten en vorstendommen in de handen hebben gelegd van deze condottieri, een broederschap van huurlingenaanvoerders wier boevenbendes tegen een zeer hoge prijs de krijgstakingen vervullen die de Franse koning zou laten uitvoeren door een groot leger bestaand uit

mannen in vaste dienst, onder bevel van edelen die hem trouw hebben gezworen. Hier in Italië is het echter de gewoonte om degenen die ons vernietigen zelf in te huren. Deze 'soldaten van de fortuin' paraderen rond in hun gegraveerde harnassen en voeren onder elkaar schemeroorlogen, alleen om de bedrijven van machteloze kleine boeren te plunderen, en zweren trouw aan eenieder die hun het lucratiefste contract aanbiedt. En de twee families die momenteel het bevel over deze intriganten en bloedzuigers voeren, zijn de Orsini's en de Vitelli's.

'U hebt Juan tot opperbevelhebber van de Heilige Kerk van Rome benoemd', zei ik bij wijze van aanklacht tegen mijn aanklager. 'Een ambt waarvoor hij volkomen ongeschikt was en dat hij absoluut niet begeerde. En u droeg die arme Juan op zijn soldaten de ene uitzichtloze aanval na de andere te laten uitvoeren op de forten van de Orsini's rond Rome, die allemaal ook nog eens werden verdedigd door troepen onder bevel van de Vitelli's. Zelfs een kloosterzuster kon begrijpen dat Juans moordenaars Orsini's of Vitelli's waren. Of allebei. Maar u hebt hen niet vervolgd, of wel, Uwe Heiligheid?' Als ik al een antwoord verwachtte, bleef het uit. 'U was te zwak om met de moordenaars van uw eigen zoon af te rekenen. In plaats daarvan hebt u gebruik van hen gemaakt.'

Voor hem was duidelijk waar ik op doelde, maar voor jou misschien niet. De pauselijke voorgangers van je grootvader hadden een groot deel van de wereldlijke domeinen van de Kerk, die tegenwoordig het hele midden van Italië beslaan en de Pauselijke Staten worden genoemd, aan een stel grote en kleine tirannen afgestaan. Zonder de hulp van de Orsini's en de Vitelli's konden je grootvader en hertog Valentino er alleen van dromen dat ze deze confederatie van despoten zouden verslaan. Daarom huurden ze hun voormalige vijanden in, onderwierpen deze condottieri aan Valentino's vermete en schrandere gezag en waren aldus in staat de Pauselijke Staten te heroveren met een snelheid die heel Europa ontzag inboezemde. Zelfs in de half verzonken stegen van Trastevere hoorden we over deze overwinningen. Daarom kwam het je grootvader, die zijn bondgenoten niet bij de zaak wilde betrekken, veel beter uit om mij te beschuldigen. Ik had geen soldaten die Zijne Heiligheid kon huren.

'Je bent niet naar me toe gekomen toen we Juan hadden gevonden,' de rug van je grootvader maakte een licht trekkende beweging, 'toen

je ons deze theorieën had kunnen vertellen. In plaats daarvan ben je op de vlucht geslagen als een inbreker. Maar ik was erbij toen Juan werd gevonden. Ik stond bij de rivier te wachten...'

Een ogenblik gaf ik me over aan die herinnering en hoorde ik het geschreeuw van de vissers. 'Zodra ik hem zag, wist ik dat u een biecht van me zou verlangen. Net zoals u die ook vanavond verwacht.' Ik wierp een blik op de instrumenten voor het verhoor in de kist naast me. 'En zelfs toen wist ik dat ik een kind in mijn buik had. Om dat kind te beschermen zou ik Satan in zijn gezicht hebben gespuugd.'

Zijne Heiligheid draaide zich om en zijn slissen was opvallender dan daarvoor. 'De jongen zal van nu af aan bescherming van mij krijgen. Hier, in het Vaticaan.'

Ik huilde en huilde, volkomen redeloos, want deze woorden hadden een pijnlijker uitwerking op me dan elk instrument dat Beheim had kunnen kiezen.

Pas toen ik mezelf had uitgeput, verleende de genadige God me een zekere kalmte – waarna ik de ogen van Satan zo dicht bij mijn gezicht aantrof dat ik de wijn in zijn adem kon ruiken. '*Bene, bene*', zei je grootvader. 'Ik heb een deur geopend en je mijn verdriet getoond. Enkele ogenblikken van de pijn die voor mij nooit ophoudt. Een hemd van vuur dat ik nooit van mijn borst zal kunnen rukken.'

'Ik heb ook verdriet om Juan.'

Hij stapte in een oogwenk over mijn verdriet heen. 'Jij hebt de jongen Giovanni genoemd. Natuurlijk weet ik dat ook, vanaf de dag waarop hij werd geboren. Maar ik geloof niet dat je er zeker van bent dat mijn Juan Giovanni's vader was.'

'Hij is het kind van mijn buik en mijn ziel. De Heilige Moeder en ik weten wie de vader is die zijn zaad in mij heeft gebracht.'

'Als de jongen hier een poosje is geweest, zal ik weten wie de vader was', zei je grootvader, volkomen zeker van zijn zaak. Hij knikte naar Beheim, die opnieuw zijn doktersmes liet zien.

Bij zo'n gelegenheid vraag je je alleen af waar de eerste snee zal komen. Toen Beheim het touw doorsneed waarmee mijn rechterarm aan de stoel was vastgebonden, ging ik ervan uit dat hij mijn arm zo wilde strekken dat mijn lied met scherpe, heldere tonen zou beginnen. In plaats daarvan sneed hij het touw om mijn linkerarm door.

'Het zit in het kistje, Lorenzo', zei je grootvader. 'Geef het aan haar.'

Ik sloot mijn ogen en voelde Beheims hand tussen mijn dijen, zonder twijfel in afwachting van het moment dat hij mijn rokken zou optrekken. Tegen mijn wil keek ik omlaag.

Hij had een beursje in mijn schoot gelegd dat gemakkelijk in mijn handpalm paste. Het was gemaakt van vuile rode wol en er was een lang rood koord aan bevestigd. Het was een amulettentasje van het soort dat de helft van de hoeren en de hoerenmadams in Rome met zich meedraagt, in de hoop op een gelukje of een amoureuze bezwering.

‘Kijk er maar eens in’, zei Zijne Heiligheid.

Met trillende handen stak ik er een vinger in en haalde er een vies kaartje uit dat niet langer was dan mijn duim en waaraan ook een stuk rood draad was bevestigd. Dit was een *bollettino*, die je in Rome niet veel ziet – plattelanders dragen deze kleine gebedskaartjes om hun hals. Ondanks het onontwikkelde handschrift en de goedkope inkt kon ik het opschrift nog onderscheiden, dat niet veel donkerder was dan het bevlekte papier: ‘Sant Antoni mi benefator’. Deze in een of ander boerendialect gekrabbelde woorden waren een gebed gericht tot Sint-Antonius, die bescherming biedt tegen demonen.

Maar toen ik het kaartje omdraaide, trof ik daar een ander opschrift aan, in een geoeftend handschrift geschreven in correct Italiaans en met Chinese inkt: ‘Gli angoli dei venti’. De windstreken.

Ik keek naar de paus en schudde mijn hoofd.

‘Maak het leeg’, zei hij.

De rest van de inhoud rolde in mijn schoot. Twee tuinbonen, een stukje grijs krijt en een *quattrino della croce* – een munt in de vorm van een kruis. Dit was het soort amuletten dat een man ertoe kon brengen verliefd te worden op de draagster ervan. Een laatste voorwerpje bleef echter doodstil in mijn handen liggen.

Ik keek neer op een bronzen stierenkopje in miniatuur. Het was niet groter dan een belletje en had grote ogen, korte hoorns en een ring die uit de bovenkant van het schedeltje leek te groeien, zodat het kopje als amulet kon worden gedragen. Het was een Etruskische antiqiteit, vervaardigd door het oude volk dat aan de Romeinen vooraf was gegaan en zijn naam aan Toscane had gegeven. Ik draaide het om en hoefde maar een ogenblik goed te kijken om de nietige Latijnse inscriptie te vinden die in de achterkant was gegraveerd:

'Alexander filius'. Zoon van Alexander. Op de dag waarop Rodrigo Borgia tot paus Alexander VI was gekroond en in plaats van de naam van een heilige die van een heidense veroveraar had aangenomen, had hij dit blijk van liefde – en wereldlijke ambitie – aan zijn geliefde zoon geschonken.

'Juan...'. De paus slikte alsof de wijn waar zijn adem naar reekte was teruggekomen naar zijn keel. 'Hij had het die avond om.'

'Hij had het altijd om.' Op een rare manier hoopte ik dat dit Juans vader zou troosten.

'Het is in Imola gevonden', zei hij, verwijzend naar een onaanzienlijke stad in de Romagna – de Romagna is de noordelijkste van de pauselijke staten en beslaat een uitgestrekte vlakte tussen de Apenijnen en de Adriatische Zee. Of ik moet zeggen dat Imola een stad van weinig belang wás geweest voordat hertog Valentino er begin dit jaar zijn hof had gevestigd. Er werd verteld dat alle ambassadeurs, niet alleen de gezanten uit onze vele Italiaanse staten en de rest van Europa, maar ook de Turkse, daar als smekeling naartoe waren gegaan. Op de een of andere manier had Juans amulet vijf jaar en honderden kilometers over de lengte en de breedte van Italië rondgereisd, om in de handen van zijn vader terug te keren. Op zo'n manier toont Fortuin haar liefde voor wrede ironie.

'Hoe...'

'Ja, hoe.'

Ik keek omhoog. 'Als u de afgelopen jaren al mijn bewegingen hebt gevolgd, dan weet u dat ik het niet naar Imola kan hebben gebracht, zelfs als het ooit in mijn bezit zou zijn geweest. Een week voordat Juan werd vermoord heb ik die amulet voor het laatst gezien. De laatste keer...' Ik moest de beelden wegdringen die op me lagen te wachtten, drijvend op een koperkleurige rivier die ik nooit meer wilde oversteken. 'Ik heb het ook niet in die boot gezien. Maar misschien heeft een van de vissers het gepakt.'

De paus keek Beheim aan. 'Die vissers zijn uiterst zorgvuldig onderzocht.' Misschien school er een vreselijke ironie in dat 'zorgvuldig'. Maar als dat het geval was, viel dat niet van het gezicht van Zijne Heiligheid af te lezen. 'De moordenaars van mijn jongen hebben dit van zijn hals gerukt.' Zijne Heiligheid griste de amulet uit mijn handen alsof ik hem had gestolen. 'Ze hebben het meegenomen als trofee.'

‘De vrouw van wie u dit amuletzakje hebt verkregen, kan u vast wel vertellen wie het aan haar heeft gegeven.’ Ik was verrast door de wanhopige toon van mijn eigen stem.

‘Die kan ons niets vertellen. Het amuletzakje was van een dode vrouw. Het werd in haar hand aangetroffen.’

‘Ik neem aan dat iemand haar heeft herkend... haar lichaam.’

De neusgaten van Zijne Heiligheid trokken zich samen, alsof hij de vergane stoffelijke resten had geroken. ‘Ze heeft het ons in dat opzicht niet gemakkelijk gemaakt. De soldaten van hertog Valentino hebben haar lijk op een veld buiten Imola gevonden.’ Het viel me op dat hij nu op formele toon naar zijn zoon Cesare verwees. ‘Haar hoofd was er niet. Het moet nog worden teruggevonden.’

Ik sloeg een kruis. ‘Dan gingen de moordenaars ervan uit dat ze door iemand in de hofhouding van hertog Valentino zou worden herkend, zo al niet door uw eigen mensen. Had ze littekens of moeder-vlekken op haar lichaam?’ Ik vroeg me af of van mij werd verwacht dat ik die kende, aangezien ik nog vertrouwd was met de bijzondere kenmerken van een aantal dames in ons vak.

De paus nam me een poosje op. ‘Ik stuur je naar Imola.’

‘Om wat van haar over is te bekijken?’

Zijn hand vloog naar me toe en raakte de bovenkant van mijn schedel zo hard dat ik sterretjes zag. Hij pakte me bij mijn haar alsof hij mijn scalp ermee wilde wegrukken, en trok mijn hoofd achterover. ‘Je gaat naar Imola en krijgt daar onderdak van de Heilige Stoel.’ Hij sprak sissend door zijn tanden. ‘Daar wacht je af totdat je instructies van mij krijgt.’

Ik keek naar het sluwe gezicht van een sater, van zo dichtbij dat onze neuzen elkaar heel even aanraakten. Ik kon de wijn in zijn adem niet meer ruiken. Dit was veeleer de rotte, gronderige stank van een lijk dat al lang begraven lag.

Ik dacht: zo ruikt het in de hel.

Een ogenblik later liet de paus me los, knikte nog eens naar Beheim en verliet het vertrek.

In de boog boven de deur waardoor jij een moment daarna binnenkwam, had Pinturicchio de Heilige Madonna geschilderd die haar kind aan de bewonderende heiligen laat zien. Het personeel van je

grootvader had je al in een jachtkostuumpje gestoken, met een gewatteerde wambuis en laarzen van rood marokijnleer die tot je knieën reikten. In je armen kronkelde een lieve bichon tenerife die bijna identiek was aan onze beminde Ermes en die je over je gezicht likte.

‘Mama! Mama! Kijk!’ riep je als een carillon van minuscule klokjes. Met de stem van een engel. ‘Ik heb eindelijk mijn *nonno* ontmoet en hij heeft me Ermes’ broertje gegeven! Morgenochtend gaan we terug naar ons huis, halen Ermes op en genezen de wond die hij door die boze mannen heeft opgelopen! Zolang jij weg bent, blijf ik hier met de honden en krijg ik schermles en paardrijles!’ Je sprong bij me op schoot en de donzige bichon tenerife likte nu als een bezetene over mijn gezicht, belust op het zout in mijn tranen. ‘Mama, nonno zegt dat we met zijn allen hier gaan wonen als jij weer terug bent!’

Nauwelijks had ik mijn snikken bedwongen, of ik zag dat je nonno was teruggekomen en achter je stond. Zijne Heiligheids vlezige lippen trilden terwijl ze verstrakten. ‘Nu begrijp je vast wel waarom ik er volkomen van overtuigd ben dat je naar Imola zult gaan en zult doen wat ik zeg.’

‘Ik begrijp’, fluisterde ik, ‘dat u uw eigen kleinzoon hebt gegijzeld zodat ik u voor deze opdracht gehoorzaam.’

Je grootvader gaf een knikje naar Beheim, die je voorzichtig uit mijn omhelzing lostrok. Meteen voelde ik de pijn van de geboorte, waarbij een moeder voor het eerst van het kind in haar buik wordt gescheiden. Maar ik wist dat ik je, als ik je vasthield, alleen maar bang zou maken.

Volgens Plato worden alle gesprekken tussen God en de mens door middel van de liefde gevoerd. De gelofte die ik op fluistertoon uitsprak, was dan ook zowel voor Gods oren als voor de jouwe bestemd. ‘Ik kom terug en zal je weer vasthouden, mijn allerliefste schat. Gauw. Zodra ik ertoe in staat ben. Tot die tijd moet je dapper zijn en doen wat je gezegd wordt. En elke keer dat je aan mij denkt, moet je beseffen dat ik aan jou denk en dat ik je meer aanbid dan de liefde die de sterren in beweging brengt, en dan moet je voor mij glimlachen. Ook al is dat honderd keer op een dag. Ook al is het maar één keer. Elke keer dat je glimlacht, zal mijn hart het weten.’

Je had mijn armen nog niet verlaten, of je had me het eerste van die innemende lachjes al toegeworpen. Het was plagerig en tegelijk een

beetje verdrietig, en het deed me aan je vader denken. Terwijl je onder de immense vergulde boog door ging die de Madonna met kind omlijstte, draaide je je om en wierp me het tweede lachje toe. Het hondje in je armen keek ook naar me om, en zijn grote ogen staarden me langer aan dan de jouwe.

Je grootvader sloeg ons afscheid niet gade. In plaats daarvan staaarde hij naar boven, naar zijn eigen verloren zoon. Voor het eerst die avond was ik alleen met hem. En hoewel ik niet kan zeggen waarom, voelde ik tussen ons een zo sterke verbondenheid dat ik begon te snikken, alsof we de twee laatste rouwenden bij Juans baar waren.

‘De Orsini’s en de Vitelli’s zijn niet meer bij mij in dienst.’ De stem van de paus klonk hol. ‘Afgelopen maand zijn de condottieri voor een geheim conclaaf bijeengekomen in het fort Magione. Daar hebben ze een gewapende opstand afgekondigd tegen hertog Valentino, de Heilige Stoel en onze hele onderneming in de Romagna. Vitellozzo Vitelli heeft onze garnizoenen al aangevallen in dezelfde forten en steden die hij nog maar een paar maanden geleden tegen een ruime financiële beloning van mij beveiligde. *Impicatti*. De Orsini’s en de Vitelli’s hebben evenzeer hun Hemelse Vader verraden als hun hertog, hun paus en de geloften die ze aan ons hebben afgelegd.’

‘De condottieri zijn voor u dus niet meer van nut’, reageerde ik. ‘En ik wel.’

De paus hield zijn blik gefixeerd op Juans beeltenis.

‘Vijf jaar, Uwe Heiligheid. Zo lang hebt u gewoekerd met uw haat, elke dag hebt u er wat meer van opzijgelegd, als wijn in uw kelder. Maar de wijn zal van een beroerd jaar zijn als u gelooft dat ik iets met die mannen te maken heb gehad. Misschien had die ongelukkige vrouw een band met de condottieri. Dat zit er dik in.’ Mijn zucht klonk vermoeid. ‘Maar als ik haar heb gekend, kwam dat niet door een wederzijdse betrekking met de Orsini’s of de Vitelli’s.’

De paus draaide zich snel om, zijn blik was dreigend als zwart glas in de zon. Maar omdat ik je grootvader heel goed kende, nam ik in zijn uitdrukking een bepaalde subtiliteit waar, waaruit ik een zeer flauwe hoop putte. Ik had diezelfde trek van twijfel op zijn gezicht gezien toen hij op paasochtend in de Sint-Pieter de met het bloed van Christus gevulde miskelk ophief. Hoe vaak Zijne Heiligheid Gods vergeving ook had verkocht, hij kon er niet zeker van zijn dat hij haar ooit

zou ontvangen, tegen welke prijs ook. Hij kon de stank van de hel op zijn eigen tong proeven.

En op dezelfde manier was hij niet helemaal zeker van mijn schuld. Als ik verband kon leggen tussen de condottieri en een vrouw zonder gezicht die was vermoord terwijl ze Juans amulet in haar zakje bij zich droeg, zou ik alsnog mijn onschuld tegenover hem kunnen bewijzen.

‘Heel goed, Uwe Heiligheid’, fluisterde ik. ‘We begrijpen elkaar. Ik vestig me in Imola en wacht daar op uw instructies.’

Er is nog een laatste ding dat je over die avond moet weten: alles wat je grootvader je vertelde was gelogen, behalve dat de bichon tenerife een broertje van onze beminde Ermes was. Ik ben er zo goed als zeker van dat Ermes en het hondje dat je van Zijne Heiligheid kreeg uit hetzelfde nest stamden, dat twee maanden voordat je vader werd vermoord ter wereld was gekomen.

II

Fortuin is van nature wispelturig. Zoals een goede vriendin eens opmerkte, weet dat boosaardige kreng dat ze ons pas te gronde kan richten als ze ons eerst voorspoed heeft geschonken. Zo keerde ik diezelfde avond terug naar mijn geschonden huis in Trastevere om me op te maken voor mijn reis naar Imola, en trof daar Camilla springlevend aan. Ze had het lichaam van die lieve, dappere Obadiah al bij onze kleine Joodse gemeenschap afgeleverd en zijn herdenkingsdienst en begrafenis al betaald. Ze had Hermes een laatste rustplaats gegeven in de kruidentuin achter ons huis. Ik trof haar aan met een emmer water met loog. Ze maakte zich op om een grote bloedvlek te verwijderen van het matras waarop ik haar het laatst had gezien. Nog voordat we elkaar konden omhelzen en als Trojaanse vrouwen ons verloren jochie konden bewenen, vonden onze treurige blikken elkaar en vertelde ze me: 'Het is niet mijn bloed, Madonna.' Ik vroeg niet verder door. Net als jouw mama was onze geliefde Camilla van zeer nederige komaf, en daardoor was ze een hoogst vindingrijke vrouw geworden.

Voordat Camilla en ik uit Rome vertrokken, wist ik het merendeel van mijn medaillons en cameeën te verkopen. Zo verwierf ik de middelen om die benodigdheden aan te schaffen waarin de Heilige Stoel niet wilde voorzien, en kon ik tevens enkele van mijn beste verpande jurken bij de lommerds inlossen. Nog geen drie dagen na mijn gedwongen bezoek aan het Vaticaan stonden Camilla en ik in het tuintje achter ons vervallen huis en maakten aanstalten om de muilezels te bestijgen die voor het huis op ons wachtten, beladen met onze reiskisten. In de vijf jaar die we in dat huisje hadden doorgebracht, hadden we ons met zijn tweeën geweldig ingespannen om deze tuin even bekoorlijk als nuttig te maken, en er kool, knoflook, sla en al onze kruiden en bloemen geteeld. We hadden de vijgen-, peren- en citroenbomen opgekweekt en paadjes en een pergola aangelegd.

Een zachte regen vormde bijna een lens waardoor ons gebladerte een beril- en smaragdachtige glans kreeg. Deze bui werkte echter als

voorteken – alsof we niet al voldoende reden hadden om angst voor onze reis te koesteren – want voor onze ogen begonnen er ook sneeuwvlokken neer te dwarrelen.

‘Dit wordt een heel koude winter’, zei Camilla somber, want ze had warm Napolitaans bloed. ‘Alle vogels zijn al weg.’

Ik wist hoe graag zij en onze Giovanni met Ermes de tuin ingingen, om de capriolen van de gierzwaluwen en de winterkoninkjes gade te slaan en ze soms achterna te zitten. Ik sloot haar in mijn armen. ‘Ik heb een beetje hoop’, zei ik. ‘De paus heeft me die strohalm gegeven en ik klamp me eraan vast. Ik geloof dat ik, als ik de ware toedracht van de moord op Juan kan ontdekken, onze allerliefste jongen mee naar huis kan nemen. Daar geloof ik in, schat van me. We zullen hier terugkomen. Met zijn allen. De zon zal weer schijnen.’

‘Ik sla het in mijn geheugen op’, zei Camilla, en ze liet haar blik verwonderd rondgaan, alsof ze onze tuin voor het eerst zag. En vervolgens glimlachte ze me toe, met de opmerkelijke onschuld die ze gedurende de vreselijkste perioden heeft behouden. ‘Als je iets goed genoeg onthoudt, zul je er zeker terugkomen en het weer zien.’

Ik zal geen woorden verspillen aan de bijzonderheden van onze tocht, ik zal alleen vertellen dat we een week op de ruggen van die muilezels hebben doorgebracht – en dat er zo veel sneeuw op de bergpassen lag dat de langs de weg opgestapelde hopen boven onze hoofden uitstaken.

Imola ligt aan de voet van de Apennijnen op de *pianura*, dat grote tapijt van roestkleurige aarde dat zich tot bij de Adriatische Zee uitstrekt. Het is een van die steden die de Romeinen als kralen op een telraam aan de Via Emilia hebben geregen. Je zou alle Imola’s op het Romeinse Marsveld kunnen inpassen, maar de stad zelf is geen uitgestrekt weiland, zoals een groot deel van Rome. Om de hele stad ligt een dikke stenen muur, waarbinnen alles dicht is samengepakt, en er zijn minder wankele bakstenen torens dan in Rome en evenveel moderne palazzi. Vanwege alle soldaten die zich er bevinden, en het leger van opportunisten dat hen is gevolgd, kon je op de dag waarop ik in de stad aankwam in Imola evenveel zielen tellen als in Rome op de dag van mijn vertrek.

We betraden de stad via de poort die op de Apennijnen uitziet en die daarom de Bergpoort heet, en gingen door een muur die zo dik was dat je er een huis in zou kunnen bouwen. Vlak na onze binnen-

komst troffen we een menigte aan die wild door elkaar krioelde, als krabben in een zeef: nachtvlinders met zo zwaar beschilderde gezichten dat het wel carnavalsmaskers leken, dragers die pakketten op hun hoofd lieten balanceren, en boeren die manden met eieren of worsten op hun hoofd droegen, kooplieden in met bont afgezette mantels, monniken in grove bruine pijen en kaartspelers die zulke korte fluwelen jasjes aanhadden dat er broekkleppen te zien waren waar je een kool in had kunnen stoppen. De orde werd bewaard door de plaatselijke militie, die bestond uit jongens uit de bergen die rode gezichten hadden en korte jasjes en pofbroeken droegen, afgebiesd met het vermiljoen en geel van de Borgia's.

De paus had ons ondergebracht in het Palazzo Machirelli. Dat was een nieuw gebouw, dat slechts een paar straten verwijderd was van de Rocca, het enorme natuurstenen fort dat de zuidwesthoek van de stad vormt. Mijn beide kleine kamers lagen boven en waren leeg, afgezien van een grote stoel van walnotenhouw en een bed met een met veren gevuld dekbed. Camilla gooide de luiken open, zodat we uitkeken op een verrukkelijke binnenplaats van het modernste *all'antica*-ontwerp, voorzien van slanke zuilen en sierlijke bogen.

We brachten die dag door met het uitpakken van onze kisten, bepaalden wat we moesten kopen en wisten met veel inspanning houtskool, wijn, brood en kaas te bemachtigen – alles is hier namelijk schaars. Omdat de dagen te koud waren om de luiken op meer dan een kier te openen, zagen we niet veel van onze burens. Desondanks maakten Camilla en ik er een spelletje van om hen te bespioneren, net als dat het geval was geweest toen onze ramen uitkeken op de Via dei Banchi, in de jaren voordat Juan was vermoord. Telkens wanneer we voetstappen in het ijskoude zand hoorden knarsen, gluurden we naar buiten en roddelden over mannen die we niet kenden.

'Koopman. Venetiaan', zei Camilla over een grijzende heer die een muts van sabelbont droeg en revers van sabelbont op zijn *cioppa* had.

'Dat van die kleren zie je goed,' zei ik, 'maar een Venetiaan van zijn leeftijd zou zijn haar verven en deze man loopt een beetje gebogen van het vele zitten – hij heeft de kromme rug van een geleerde. Ambassadeur. Van Ferrara of Mantua.'

'Arme kerel', zei Camilla op treurige toon over een veel jongere man die een muilezel uit de stallen haalde en hem vervolgens plichtsge-

trouw in telgang rond de binnenplaats liet lopen. Hij droeg alleen een dunne maillot en een kort jasje die zo versleten waren dat een luis ervan af zou zijn gegleden.

‘Moet je zijn haar zien,’ zei ik op minder medelevende toon, ‘het staat alle kanten uit als een voorjaarssalade. Meneer saladekop. Maar hij is geen knecht. Zie je de inkt op zijn vingers? Klerk van een ambassadeur. En muilezelhoeder. Een Florentijn. Dat is nu een republiek geworden. En republieken betalen niet voor de kleren van hun klerken.’

Toen hij zijn rondjes achter de rug had, voerde de muilezelhoeder het beest uit de hand hooi, alsof het een kind van hem was. Terwijl hij in dit intieme contact verwickeld was, kwam een jongen van een jaar of twaalf, gehuld in een boerencape van paardenhaar, met blote benen en schoenen die uit kalebassen leken vervaardigd, door de stallen naar binnen en ging meteen naar de muilezelhoeder toe. Ze spraken kort met elkaar, waarna de muilezelhoeder een zilveren munt uit zijn versleten jasje haalde. Zijn bezoeker griste hem gretig weg, om zich vervolgens uit de voeten te maken via dezelfde route waarlangs hij was gekomen.

‘Madonna?’ zei Camilla.

Ik pakte haar hand vast, maar zei geen woord.

Op de derde dag na onze aankomst in Imola had ik nog niets van de paus gehoord. Toen Camilla die ochtend onze boodschappen deed, had ze geconstateerd dat de inwoners van Imola even onzeker waren over hun lot. ‘Ze vertellen me dat Vitellozzo Vitelli op Allerheiligen Fossombrone heeft ingenomen’, deelde Camilla mee. Dat was ruim een maand geleden, en Fossombrone was een fort van aanzienlijk belang, al lag het een flink stuk ten zuiden van Imola. ‘Ze zeggen dat Valentino’s garnizoen tot op de laatste man is afgeslacht. Maar de waarheid is, Madonna, dat sindsdien niemand meer iets heeft gehoord, al zijn ze allemaal bang dat de condottieri spoedig naar Imola zullen optrekken en het beleg voor deze stad zullen slaan.’

Ik mocht ervan uitgaan dat de aanval van Vitellozzo Vitelli op Fossombrone een van de verraderlijke daden was waarover Zijne Heiligheid me in de Zaal der Heiligen had verteld en dat de condottieri een fort van Valentino’s loyale troepen hadden ingenomen dat ze ongetwijfeld slechts enkele maanden eerder samen met de hertog hadden

veroverd. En net als de inwoners van Imola kon ik alleen maar gissen hoe ver de opstandige condottieri sindsdien waren opgerukt, een onzekerheid die het stilzwijgen van de paus des te verontrustender maakte. Ik gluurde angstig door de luiken, bijna in de verwachting de invallers op de binnenplaats aan te treffen.

Omdat ik verder niets te doen had, bleef ik bij het raam op wacht zitten. Na een poosje zag ik hoe de muilezelhoeder, net als een dag eerder, aan zijn rondjes begon. Maar toen hij tegenover onze kamers was gekomen, blikte hij een paar keer omhoog, alsof hij wist dat wij hem gadesloegen.

‘Denk je dat we de spion van de paus bespioneren?’ vroeg ik aan Camilla. ‘Misschien heeft Zijne Heiligheid zijn “instructies” nog niet gegeven omdat hij verwacht dat er een medeplichtige bij me langs zal komen en hij zo kan vaststellen dat ik schuldig ben.’ Ik betrapte mezelf erop dat ik op mijn onderlip beet. ‘Schat, ga jij eens naar beneden, luister naar zijn accent en probeer iets over hem aan de weet te komen. Maar vertel hem geen bijzonderheden over ons. Kijk maar wat hij kwijt wil.’

Camilla ging onze trap af en hield de muilezelhoeder staande vlak nadat hij ons raam was gepasseerd. Hij was niet veel langer dan zij en bijna net zo elegant. Als hij tegen haar sprak, kreeg hij een stralende blik in zijn zwarte ogen en vormden zijn dunne lippen een brede glimlach op zijn smalle gezicht. Het verbaasde me nauwelijks dat ze hem beviel. Op haar beurt bewoog Camilla haar hoofd op haar speciale manier achterover, terwijl hij met levendige gebaren op haar reageerde.

Na een tijdje kwam Camilla weer naar boven en zei: ‘U had gelijk toen u dacht dat hij een Florentijn is, en een geleerd man – hij spreekt het Toscaans van een geletterde. Hij vroeg honderduit naar ons, maar ik heb hem niets verteld, zelfs niet toen hij me zijn naam zei. Messer Niccolò. Hij denkt dat u hier voor zaken bent. Zoiets laat hij doorschemeren.’ Ze schudde haar hoofd. ‘Madonna, op mijn erewoord, ik geloof niet dat hij genoeg over u weet om spion van de paus te kunnen zijn.’

Hier verdween Camilla’s glimlach, die nooit beklifde, van haar gezicht. ‘Maar hij heeft me wel iets verteld wat u zult willen weten. Hij vroeg zich af of we binnenblijven vanwege de moord die tien dagen na Allerheiligen is gepleegd. Toen ik vroeg waar hij het over had, zei hij dat de boeren er nog steeds hun mond vol van hebben, van alle

mogelijke geruchten. Madonna, die vrouw is... in stukken gesneden... Ze is helemaal versneden.' Camilla had grote ogen opgezet. 'En de stukken lagen over het platteland verspreid. Haar hoofd is echter nooit gevonden.'

'Tien dagen na Allerheiligen', zei ik als verdoofd, terwijl ik aan de beelden in mijn hoofd probeerde te ontkomen. 'Dat was drie weken geleden. In die tijd kon de paus op de hoogte worden gebracht, kon hij mij hierheen sturen en konden wij hier aankomen. Lieve God. Ze moet de vrouw zijn die Juans amulet in haar zakje had.'

Ik sloot mijn ogen, tevergeefs, want in het donker maakten de beelden nog steeds hun opwachting. Misschien was er een reden geweest om die vrouw te onthoofden. Maar wat voor nut had het om haar te slachten als een os op een zaterdagmarkt?

Door deze grimmige onthulling kwam een klemmender vraag bij me op. 'Waarom heeft Zijne Heiligheid niets gezegd over de manier waarop ze is... omgekomen, wanneer iedereen hier dat kennelijk weet? Hij heeft niet gezegd dat ze in stukken was gesneden. Hij heeft alleen verteld dat ze in het open veld was aangetroffen.' Ik gluurde naar de binnenplaats. De Florentijn had zijn rondjes hervat. Een ogenblik later blikte hij omhoog, zodat ik terugdeinsde. "De windstreken". Misschien gingen haar moordenaars er prat op dat ze haar door de wind hadden laten verstrooien. Net zoals ze Juans amulet in hetzelfde amuletzakje lieten zitten, om er prat op te kunnen gaan dat ze hem ook hadden vermoord. Ik kan me alleen niet voorstellen waarom Zijne Heiligheid niets over dat verband heeft opgemerkt.'

'Madonna, denkt u soms dat Zijne Heiligheid wilde nagaan of u al van dat verband wist?'

Ik glimlachte, maar alleen omdat Camilla zo schrandere was. 'Misschien gelooft Zijne Heiligheid dat die windstreken de sleutel tot dit alles vormen, meer nog dan Juans amulet. En zoals je zegt, misschien vroeg hij zich af of ik er al van wist. Of gelooft hij dat ik hun betekenis voor hem zal ontdekken? Maar tenzij de windstreken zich in deze kamers bevinden... Waarop wacht Zijne Heiligheid dan? Op het moment dat de condottieri en hun legers voor de poorten van Imola verschijnen?'

De jonge vriend van de Florentijn arriveerde, op dezelfde manier als de vorige dag. 'Je hebt hoogstwaarschijnlijk gelijk als je veronder-

stelt dat die Messer Niccolò van je ons niet bespioneert, in elk geval niet namens de paus', zei ik, terwijl ik toekeek hoe de boodschapper zijn wedde ontving en weer vertrok. 'Evengoed houdt deze jongeman hem ergens van op de hoogte.'

Camilla, die gewoontegetrouw altijd zocht naar een manier om zich nuttig te maken – een instinct dat onontbeerlijk was geweest om haar kinderjaren te overleven – zat met een handvol zand van de binnenplaats onze kleine koperen badkuip te polijsten. Ze keek niet op toen ze vroeg: 'Denkt u dat ze in de gaten houden of de condottieri eraan komen?'

Dat dacht ik niet. Maar ik zei niets. In plaats daarvan hoorde ik vanuit de diepten van mijn herinnering de stem van mijn moeder: 'Cercar Maria per Ravenna.' Die uitdrukking had ze mij als klein meisje geleerd: Maria gaan zoeken in Ravenna. Voor het geval dat je dat niet weet, de uitdrukking is afkomstig uit een verhaal over een man die op reis gaat naar Ravenna, terwijl hij als een bezetene een mysterieuze vrouw achtervolgt die Maria heet en op wie hij wanhopig verliefd is. Die man vindt het doel van zijn zoektocht en ontdekt een hoogst onaangenaam geheim over haar, dat hem noodlottig wordt. De uitdrukking is dus een waarschuwing: pas op voor de waarheid waarnaar je op zoek bent.

Ik keek toe hoe Messer Niccolò zijn muilezel weer naar de stal leidde. Veel duidelijker zag ik echter de paus voor me staan in de Zaal der Heiligen, zijn gezicht vertrokken van twijfel. En nu zag ik een nog diepere angst.

Terwijl Camilla het koper schuurde bracht het natte zand een licht gepiep voort. Ik fluisterde zo zacht dat ze me niet kon horen. 'Dat jaagt u angst aan, nietwaar, Uwe Heiligheid? Dat we bij die windstreken aankomen en daar alleen Maria in Ravenna aantreffen.'

Op onze vierde dag in Imola observeerden we opnieuw het ritueel van Messer Niccolò en de komst van zijn informant. Een uur nadat die was vertrokken, werd er op onze deur geklopt, voor het eerst tijdens ons verblijf in deze stad. Ik keek Camilla aan en zei op een toon van valse opgewektheid: 'Je ziet dat Zijne Heiligheid me niet is vergeten.'

Camilla was al naar de deur gelopen. 'Zal ik opendoen?'

Ik knikte, uiterst nerveus.

Vanuit onze slaapkamer kon ik de bezoeker op de drempel zien staan. Deze jongeman had een bijna even glad en blozend gezicht als de jongen van de muilezelhoeder, maar was aanzienlijk duurder gekleed, in de vermiljoen-en-gele maillot met bijpassende jas van hertog Valentino's hofhouding. Meteen gaf hij Camilla een kaartje, maakte een elegante kniebuiging en vertrok.

Camilla fronste haar voorhoofd alsof de missive onjuist was geadresseerd. 'Madonna, dit komt niet van Zijne Heiligheid. Zijne Excellentie hertog Valentino ontbiedt u vanavond in de Rocca. Voor een "Cena nel Paradiso".'

Een souper in het paradijs. Ik wist niet wat Valentino met die woorden bedoelde. Ze leken weinig meer dan een nieuw raadseltje, in de stijl van de raadsels van zijn vader. Ik kon niet eens gissen of Valentino me namens zijn vader of uit eigen overwegingen had ontboden. Maar misschien wist hij dat er hoe dan ook duizend herinneringen rondom me zouden oprijzen, als een veld vol lavendel die uit de kale grond opschiet en waarvan de geur bijna verstikkend is. Een ogenblik had ik het gevoel niet te kunnen ademen.

Toen ik weer kon spreken, zei ik tegen Camilla: 'We moeten mijn haar wassen.'

III

Toen de korte middag op zijn einde liep, trok ik de avondjurk aan die ik in mijn reiskist had bewaard, opgevouwen onder een laag gedroogde rozenblaadjes. Het was een zeer waardevolle *camora* van exquise schoonheid. De stof was een *cremisi velluto* van het diepste rood dat ik ooit heb gezien, versierd met goud- en zilverdraad dat in reliëf op het geschoren fluweel was geborduurd. Om mijn hals droeg ik aan een Venetiaans parelsnoer een zeer zeldzame Romeinse camee – het in sardonyx gegraveerde portret stelde een jonge vrouw of misschien de godin Luna voor. Mijn haar was aan de achterkant in *coazzone*-stijl gevlochten, mijn haarnet was van gouddraad geweven.

Camilla had een spiegel meegebracht die ik in betere tijden had bemachtigd en die ik nu verfoei omdat het spiegelglas zelfs het kleinste schoonheidsfoutje onthult. Ik zweer bij de zeven kerken dat ik sinds de week waarin Juan werd vermoord, toen mijn haar nog blond was, niet in dat glas van de waarheid meer heb gekeken. ‘Lieve God,’ zei ik, ‘wie is dat?’ Na vijf jaar mijn haar te hebben geverfd beschouw ik mezelf nog steeds niet als zwartharig. En natuurlijk zag ik er helemaal niet meer uit als een meisje, al was dat de laatste keer dat ik mezelf in die spiegel bekeek misschien ook niet het geval. De vorm van mijn gezicht was echter niet veranderd: nog steeds dat bleke voorhoofd, dat te breed was, en die lange neus, die ik altijd als te krom had beschouwd. De tere mond, te klein en te rimpelig, en de te smalle kin. ‘Weet je wat mijn mentor, Gambiera, me vertelde toen ze me voor het eerst in mijn werkkleding hulde?’ vroeg ik aan Camilla. ‘Je ziet eruit als een van die vogelmaskers die dames met carnaval dragen.’

‘Ik denk dat ze ook heeft gezegd dat u een schitterende vogel was,’ zei Camilla tegen me, terwijl ze nog steeds met mijn haarnet in de weer was. ‘Een betoverende gouden zangvogel. Dat hebt u me tenminste verteld op een avond waarop u te veel Vernaccia had gedronken.’

Ik stond op en legde mijn handen op Camilla’s lange, ernstige, vergeestelijkte gezicht alsof ik een engel streefde. ‘Je weet dat je mijn beminde zuster en mijn allerliefste *amica* bent, voor nu en altijd.’ En toen

liet ik haar los, want Fortuin weet wanneer je je te lang aan iemand vastklampt.

Ik herinner je eraan dat de Rocca in de zuidwesthoek van Imola ligt. Het is een plomp maar massief blok van grijze natuursteen met op elke hoek een stevige ronde toren, omgeven door een gracht vol water dat, toen ik het die avond overstak, al zo donker was als de nacht die aanstaande was. Als je de Rocca nadert, lijken de muren in de lucht op te rijzen, en toen ik omhoogkeek leken de raven die boven de borstweringen cirkelden niet veel groter dan sprinkhanen.

Binnen de muren meldde ik me bij de schildwacht aan de poort, waarna ik een soldaat met een zilveren borstkuras als begeleider meekreeg. Hij leidde me door een reeks gewelfde vertrekken waar overal pieken, hellebaarden en kanonskogels lagen opgestapeld. De lucht van al dat ingevette metaal leek zo sterk op die van geronnen bloed dat ik bijna moest kokhalzen.

Nadat we door deze onheilspellende pakhuizen waren gelopen, was ik blij toen we een rustige, kleine binnenplaats betraden die hoofdzakelijk door fruitbomen in beslag werd genomen en aan de andere kant grensde aan een sierlijke zuilengang van bescheiden afmetingen. Mijn begeleider bracht me naar een deur in deze galerij, klopte aan, wierp een blik naar binnen en gebaarde me verder te gaan.

Hoewel het vertrek dat ik betrad voor een groot openbaar evenement te klein was, was het groot genoeg voor een intiem souper. Dankzij het torenhoge plafond kon de rook van alle kaarsen naar de gewelven opstijgen en was er ongehinderd zicht op de overdadige wandkleden aan de muren en een lange schraagtafel die was gedekt met een zo schitterend kleed van gouddraad dat het een doodzonde moest zijn om er wijn op te morsen.

Verschillende heren die rond die tafel zaten, de meesten gehuld in zwarte tunieken met hoge kragen, waren mij bekend. Agapito da Amelia, de persoonlijke secretaris van de hertog, praatte besmuikt met Michele de Coreglia, die door iedereen Michelotto werd genoemd. Die had de onuitgesproken gelaatstrekken van een winkelier. Een ogenblik nadat je je hebt afgewend kun je je hem al nauwelijks meer herinneren, en misschien was het daarom dat Valentino hem naar verluidt zijn 'delicaatste' opdrachten toevertrouwde. Ramiro da Lorca

was een intimus van zowel de paus als Valentino. Hoewel hij bepaald geen jongeman meer was, verried zijn duistere, trotse satrapenkop zijn leeftijd niet. Van de verschillende aanwezige mannen die niet tot de kring van Valentino behoorden, herkende ik onder anderen de ambassadeur van de hertog van Ferrara: Pandolfo Collenuccio, een geleerde van naam die een vermoeide oogopslag had en volkomen bezopen was. Ik kon ervan uitgaan dat een paar van de belangrijkste gezanten voor dit souper waren ontboden, maar ik kon niet bepalen wat het doel daarvan was.

Het was in het vertrek zo warm dat zo'n tiental dames zich kon kleden of het Sint-Jan was. Stuk voor stuk oogden ze als stralende bloesems naast hun gewichtige, grijze heren: hun lippen waren dieprood, hun boezems en ontblote schouders kleurden als de dageraad, en hier en daar stak te midden van ruches, kant en glinsterend damast een met rouge bestreken tepel de kop op. Ik kon met geen mogelijkheid een dame ontdekken die geen zogenoemde Venetiaanse blondine was en geen haar had dat sterker glansde dan gouddraad, haar dat niet onderdeed voor de glimlach op hun lippen, een lach die volmakter en stralender was dan de parelsnoeren die hun gracieuze halzen sierden. Er bestaat een naam voor zulke vrouwen, die pas in de volkstaal was opgenomen toen ik uit het vak stapte: *cortigiane oneste*, 'achtenswaardige courtesanes', al spreken minder welwillende lexicografen van 'achtenswaardige hoeren'.

Alleen aan het hoofd van deze schitterende tafel was hertog Valentino gezeten, de heerser over de Romagna, het idool van heel Italië, het werktuig van ambities die zijn vader – onze Heilige Vader – had gekoesterd toen hij had getracht ze via die arme, kwetsbare Juan te verwezenlijken. De hertog gaf een summier knikje, waarna een page me naar mijn stoel bracht.

In tegenstelling tot zijn broer Juan legde Valentino een voorkeur voor sobere kleding aan de dag. De strakke kraag van zijn zwartfluwelen jasje liet alleen een smalle baan van zijn witte hemd vrij. De kaarsen deden zijn melkwitte gelaat glanzen, zijn kastanjebruine haar viel steil over zijn schouders en omlijstte het magere, vrome gezicht dat God op de nek van een worstelaar had geplaatst. Zijn snor en schaarse baardgroei waren zeer kort gehouden, zodat het leek of er roest op zijn kaak lag – een kaak die massief was als plaatijzer. Veel van Valen-

tino's opvallendste gelaatstrekken waren echter vrouwelijk, zoals zijn zachte, uitstekende onderlip en een zo fijn gevormde neus dat een vrouw hem erom zou benijden. Zijn wenkbrauwen als haviksvleugels rustten laag boven zijn doordringende ogen, waarvan de pupillen en de donkergroene irissen door ongewoon helder oogwit werden omgeven.

Aan de andere kant van de tafel speelde een *alta*-ensemble, en een zoetgevooisde jonge vrouw zong het droevige 'O mia cieca e dura sorte'. Maar nauwelijks had ik me op mijn kussen neergevlid, of Valentino hief zijn vinger op en liet de musici stoppen.

Alle ogen richtten zich op de hertog – die zelf zijn ogen bijna gesloten had en wiens oogleden licht trilden. 'Ik weet zeker dat u allen bekend bent met de openbaring van de heilige Johannes van Patmos, die het nieuwe Jeruzalem uit de hemel zag neerdalen. Een stad opgetrokken uit jaspis en goud.' Valentino had een dunne, bijna zwakke stem.

Toen het erop leek dat hij niet verder zou spreken, schoten zijn ogen opeens open. De woorden die nu volgden waren zo scherp dat iedereen rechtop ging zitten. 'Zijne Heiligheid en ik zijn niet van plan af te wachten tot er grote steden uit de hemel komen vallen. Ik heb gesproken met mijn architect en ingenieur – u allen kent hem als Maestro Leonardo van Vinci. Onze hooggeachte maestro heeft zijn eigen openbaringen geschapen, visioenen van steden waar geen ziekten kunnen worden verspreid, waar rook en stank de atmosfeer niet kunnen vervuilen, waar de straten niet krioelen van de hoeren, de kwakzalvers en de schurken, maar juist ruim zijn en openstaan voor de nuttigste vormen van handel. Steden waar machines en werktuigen de arbeid van mens en dier zullen verrichten. Steden waar gerechtigheid en *libertas* zijn weggelegd voor iedereen, ongeacht rang of rijkdom.'

Valentino liet zijn blik over de tafel gaan alsof hij ons allemaal uitdaagde dit visioen te loochenen. 'Vanavond doe ik een voorstel voor de eerste stap naar zo'n stad, want net als Jakob moeten we de ladder naar de hemel beklimmen, in plaats van te wachten op de laatste bazuin.' Hij hief zijn beker op. 'We hebben de akkoorden voltooid die de vrede in de Romagna zullen herstellen. Pas na ondertekening van dat verdrag kunnen we beginnen met de bouw van ons nieuwe Jeruzalem hier op aarde.'

Al het bloed leek uit mijn hoofd weg te stromen. Alles wat ik had gehoord, bij monde van Zijne Heiligheid dan wel op straat in Imola, had me tot de overtuiging gebracht dat de Romagna spoedig een arageddon zou worden, aangezien Valentino genoodzaakt was zijn veroveringen te verdedigen tegen de condottieri met wier hulp hij ze tot stand had gebracht. Dit ‘verdrag’ kon echter slechts betekenen dat die huursoldaten, die hun begunstiger de oorlog hadden verklaard, weer met kussen en omhelzingen moesten worden verwelkomd. En als er nu vrede tussen Valentino en de condottieri te verwachten was, zouden al mijn veronderstellingen over de pauselijke opdracht overboord moeten worden gezet. Het zou niet bepaald in het belang van Zijne Heiligheid zijn om een verband te ontdekken tussen de vermoorde vrouw, Juans amulet en zijn voormalige en nu weer toekomstige bondgenoten.

Valentino’s verdere toespraak hoorde ik aan alsof ik een kussen over mijn hoofd had. ‘Voor dat begin ben ik onze hooggeëerde gasten dankbaar.’ Valentino maakte met zijn beker een flauwe beweging naar de overkant van de tafel. ‘Mijn geachte wapenbroeders, Signor Paolo Orsini en Signor Oliverotto da Fermo, die namens de voortreffelijke Vitellozzo Vitelli naar ons toe is gekomen.’

De twee mannen aan de andere kant van de tafel knikten en hieven hun bekers. Toen ik de eetzaal betrad, had ik dit tweetal slechts hoogst achteloos opgenomen. Nu schreeuwde ik mezelf in gedachten toe: ‘Juans moordenaars zijn hier. Aan deze tafel.’ En diezelfde met bloed besmeurde handen waren zojuist uitgenodigd een verdrag te ondertekenen met de vader die nog om hun slachtoffer rouwde, en met de broer die als enige over het vermogen en de moed beschikte om hem te wreken.

Paolo Orsini waren de excessen van zijn stand aan te zien. Zijn gezicht was opgeblazen en uitgezakt. Alleen zijn arrogant vooruitstekende kaak en zijn grote, kromme neus suggereerden enigszins dat hij zijn leven lang beroeps militair was geweest. Zijn metgezel, Signor Oliverotto da Fermo, zag er echter absoluut uit als een heerser over het slagveld. Hij was ongeveer van Valentino’s leeftijd en qua gelaats-trekken leek hij op de buste van een Griekse atleet. Zelfs onder zijn fluwelen jasje kon je de schouders van een discuswerper onderscheiden, al waren ze omhuld door zware krullen met de kleur en glans van

gepolijst brons. Zijn lichte, wijd uiteenstaande ogen gingen de tafel langs en bleven op elk gezicht even rusten.

In de daaropvolgende uren nam ik alleen mondjesmaat van de diverse gangen. De in *livrei* gestoken bedienden traden aan met de ene schotel na de andere: met meloen, gelatinepuddingen, gekonfijte vruchten, leverworst, varkenslende, ravioli in bouillon en gesuikerde pijnboompitten. De Trebbiano- en Frascatiwijnen vloeiden als het water van de Petriolo. De conversatie verliep even uitbundig, en er werd vaak uit de antieke schrijvers geciteerd, onder meer Plato, Horatius, Epictetus en Marcus Aurelius.

Valentino zweeg echter de hele avond, at weinig meer dan ik en meed behoedzaam mijn blik. Ik vond die bestudeerde onverschilligheid niet minder verontrustend dan zijn bekendmaking over de *condottieri*. Als dat verdrag zo goed als bezegeld was, zou Valentino, die er duidelijk zijn hoop op had gevestigd, er nog minder belang bij hebben dan zijn vader om mij de moord op Juan te laten onderzoeken. Misschien zou ik hem echter nog van pas komen als zondebok, en zou mijn afgedwongen bekentenis worden verdraaid om de *condottieri* vrij te pleiten van alle schuld aan de moord op Juan – en de paus en Valentino te vrijwaren van beschuldigingen dat zij Juans zielenrust hadden verkwanseld om vrede met de duivel te sluiten.

Ten slotte schoof Valentino zijn stoel naar achteren en glipte zonder tegen iemand een woord te zeggen naar buiten. De houtblazers en de *trombone* speelden echter door, gezichten kleurden en handen gleden onder damasten rokken en linnen onderjurken. Aan het souper kwam pas een einde toen Messer Agapito opstond met een licht gepijnigde uitdrukking op zijn smalle, wezelachtige gezicht. Terwijl hij de kruimels van zijn fluwelen jasje veegde, richtte hij als gevolmachtigde van de vertrokken hertog het woord tot ons. ‘De voormalige despoten van Imola, die onze hertog bij wijze van geschenk voor het volk van deze stad heeft afgezet, noemden deze vleugel van de Rocca de Paradiso.’ Daarom was ik uitgenodigd voor een souper in het paradijs. ‘Nu moeten we echter allemaal het paradijs verlaten’, zei Agapito nog, met een onwillige grijns die zijn tanden als rijstkorrels toonde. ‘We zijn ontboden in het Inferno.’